

DOSSIER

Jaume HUCH

Els pagesos de fa mil anys

—Alguns dels seus condicionants—

per TOMÀS CASTELLS I MANENT

Els pagesos de fa mil anys

—Alguns dels seus condicionants—

per TOMÀS CASTELLS I MANENT

Durant l'Alta Edat Mitjana hi hagué una conquesta del país essencialment agrària. En aquells moments el paper jugat pels pagesos fou decisiu, malgrat que la seva tasca humil era silenciosa i passava més aviat desapercebuda.

L'Alta Edat Mitjana té actualment un considerable atractiu. Cada vegada és més ampli el nombre de persones que s'interessen pels seus diversos aspectes.

En aquest retorn a l'atenció als temes medievals poden influir diferents factors psicològics i sociològics. Però, per sobre de tot, s'ha fet palesa la transcendència especial que ha tingut aquesta època per a moltes comarques catalanes, de les quals el Berguedà és un exemple significatiu, ja que en aquests anys hi tenen les seves bases més definidores.

Sovint es destaquen els fets històrics més espectaculars, els bèl·lics, els dels personatges singulars, però són tots els sectors socials els que contribueixen a la importància d'aquest període.

Hi ha, sobretot, una conquesta del país que és una conquesta essencialment agrària. Hi ha un repoblament eminentment agrari. Hi ha també una realitat econòmica i social dominant que és fonamentalment agrària. El paper dels pagesos és decisiu als anys medievals, malgrat que la seva tasca és silenciosa, aparentment passiva i fàcil de passar desapercebuda.

Els següents comentaris pretenen tan sols ajudar a entreveure lleugerament, encara que sigui de forma anecdòtica, alguns dels condicionants d'aquests pagesos alt-medievals.

Es fa referència especial al Berguedà, on incideixen singularment aquests esdeveniments.

Les fonts d'informació

Les fonts documentals de l'època, i sobretot les referents a aquest tema, són escasses. Cal recórrer a les actes de consagració i dotació d'esglésies, testaments, donacions, etc. No es disposa tampoc de cap cens fins al segle XIV.

Alguns testimonis es troben a les pintures, dibuixos i escultures. Però els temes són, en general, religiosos, i no

Tot i les dificultats que comportava el conreu de les feixes, sobretot a l'Alt Berguedà, suposava l'aprofitament de turons i serrats.

R. VILADÉS

La destal és una eina senzilla però crucial per a iniciar les rompudes al bosc.
(Pintures de S. Quirze de Pedret i Bíblia de Sant Pere de Roda, S. XI).

abunden les descripcions de la vida quotidiana. Alguns artistes s'inspiren en èpoques anteriors i en altres indrets i per això no reflecteixen sempre la realitat del moment.

Una altra font són els tractats d'agricultura antics, encara que no n'hi ha cap dels segles estudiats. Els nombrosos tractats de l'època romana donen una visió de la situació de partença de l'agricultura medieval, i els dels segles posteriors recullen els coneixements, les tècniques i els costums de l'època precedent.

El caràcter divulgatiu d'aquestes notes aconsella recórrer bàsicament a la bibliografia dels historiadors actuals.

El marc històric

Tant d'Abadal¹ com Salrach² descriuen detalladament aquest període. A

mitjans del segle IX les comarques interiors, entre els comtats pirenenics i els litorals, romanen gairebé despoblades degut a la inestabilitat provocada per les rebel·lions internes i a l'empenta sarraïna. La major part de les terres són ermes o ocupades pel bosc o garrigues: "*terras, bosco et garicis et glevar et pedregar*"³.

A partir d'aquesta època coincideixen una sèrie de circumstàncies que faran canviar aquesta situació:

a) A diferència de les de l'interior, les terres muntanyenques, més segures, són superpoblades, més del que permeten els seus recursos naturals. Les escasses superfícies cultivables són aprofitades al màxim. Hi ha veritable pobresa, fins i tot fam.

b) Sota el comandament del comte Guifré el Pilós s'asseguren els punts de defensa de Vic, Casserres i Cardona. Aquest comte, qualificat com a *defen-*

sor, propagandista i consolidador del repoblament, aprisiona directament alguns llocs estratègics com Sorba, Gargallà i Montdarn.

Aquesta cobertura militar, unida a la pressió demogràfica de la muntanya, crea les condicions favorables per tal que comenci el repoblament d'aquesta bossa interior fins al Llobregat i el Cardener durant la segona meitat del segle IX i el segle X.

Molta gent es desplaça cap a les sortides naturals de la muntanya, com el Baix Berguedà, el Lluçanès, Osona, el Bages. Primer al peu de les cingleres i, més tard, cap als plans. Poc a poc es van poblant Travil, la Vall d'Ora, Tente-llatge, el Cint, Corrà, Obiols, Avià, Ser-rateix, Merola, etc.

Es en aquest context històric on es destaca l'important paper i també els fatícs i les glòries d'aquests repobladors, molts d'ells humils. Són aquests *homines undecumque venientes*, que, pam a pam, extirpen l'erm amb la rella i conquistes i consoliden realment el país. Aprisionen la terra darrera el reclam que ofereixen els preceptes carolingis: "*tot alló que haurán arrabassat a l'aridesa de l'erm per a fer-ne conreu, ho tinguin i ho posseeixin íntegrament...*"⁴.

Aquests primers pagesos, als qui es reconeix la condició de *primi homines*, o primers ocupants, són citats freqüentment com els qui "*amb llurs mans edificaren cases, cortis, horts, vinyes, molins i reduïren a cultiu les terres ermes*"⁵.

Quan parlem de pagesos ens referim, doncs, a aquests homes, encara que pròpiament el nom de pagès (*pagense*) es troba citat per primera vegada en documents del segle XI⁶.

Hi ha coincidència en acceptar que els pagesos de l'Alta Edat Mitjana aconseguïen amb el seu esforç, per mitjà de les aprisions, una etapa de relativa llibertat, fins que s'anirà perdent en la *teranyina de drets i deutes* feudals. Aquesta és la singularitat d'aquesta època. Sense cap interès a mitificar-los, val la pena de parar atenció en aquests fets.

La conquesta de la rella

La primera tasca del qui arriba a un nou lloc per instal·lar-s'hi és bastir un senzill habitatge, (que sol ser d'argila, pedres i fusta), i preparar la terra per a conrear-la⁷.

Per a extirpar l'erm i disposar de terra de cultiu, es fan les rompudes i les artigues. Cal tallar els arbres i els matolls, arrancar i estellar les arrels, cremar la llenya i la brossa en munts, escampar després les cendres, i barrejar-les amb la terra remoguda repetidament.

Aquesta és una feina feixuga, sobre-tot quan el terreny és dur i pedregós.

Abu Zacaria⁸ ho descriu així: "*Les terres pedregoses s'han de llaurar amb grans fangues, voltant-les repetidament i esterrossant-les amb una maça, separant les pedres, donant-les-hi després la rella*".

A la major part de la superfície del Berguedà constituïda per terrenys terciaris, sovint pedregosos i erosionats, les dificultats per a l'artigada són considerables. Alguns dels primers assentaments se situen a les zones més enlairades de les serres⁹, on la defensa és més fàcil, però l'agricultura, més difícil.

En general el nou repoblador fuig d'una situació de precarietat per a anar a provar millor sort, però sense medis. L'utilitat de què disposa és reduït: la destrat, la falç, l'aixada, la fanga, la maça i els tascons, el pic i poques eines més. Moltes d'aquestes eines són de fusta, com les forques, el rastell i les batolles. Per a rasclar la terra es fan servir unes branques d'arç. El ferro és car i sols es fa servir en les parts més importants, com el tall de la destrat, el full de la falç o la rella. La seva única força són els braços.

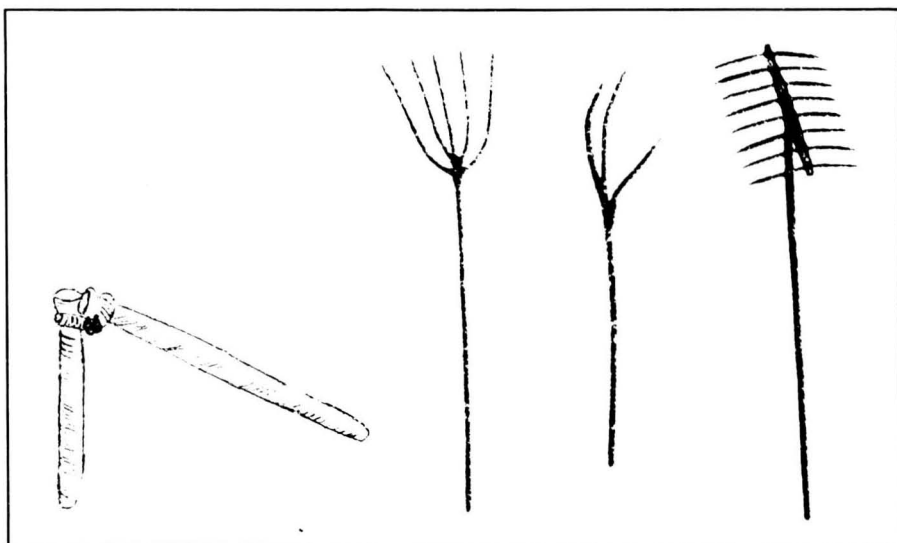
Un dels estris més importants és la rella per a acoblar a l'arada romana, que ha de ser tirada per una parella de bous o per un mul. Aquest equip sols s'aconsegueix al cap d'un temps, a no ser que s'estigui sota el patrocini d'algun monestir o d'algun vir il·lustris.

La rella, just amb d'altres eines, es citada fins i tot als testaments, com aquest, atorgat al segle XII en terres de Vic: "*...dimito ad filium Raimundum ... reies duas, et eixades duas, et padela una, et destrat una, ... et medietatem de mea somera*"¹⁰.

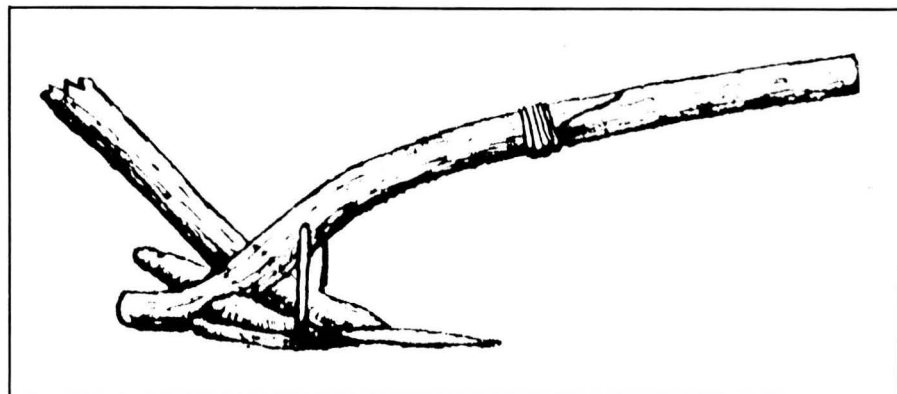
Podem veure representacions d'arades al claustre de Santa Maria de l'Estany i al tapís de la Creació de Girona, encara que aquest últim és d'un tipus poc corrent, amb rodes. A la portada del monestir de Ripoll, al de Sant Joan de les Abadesses, a Escunyau, al tapís de la Creació, etc. es poden veure representacions de Fals, batolles, aixades, fangues i altres eines. També n'hi ha a les miniatures de les biblies de Ripoll. A les pintures de Pedret s'hi representa una destrat.

Des del primer cop de destrat, passant del primer solc de la rella, fins a la batuda de la primera garba de forment han de passar bastants mesos. Durant aquest temps el nou repoblador ha de subsistir i alimentar la família com pot.

Quan en l'establiment del monestir de la Vedella es llegeix que l'abat va desermar la terra "*amb molta feina i moltes suades*", es pot pensar que no sols és retòrica del cronista, i que molta gent deuria haver estovat la terra amb la suor.

Moltes eines són de fusta de lledoner com les forques, el rastell, les batolles.

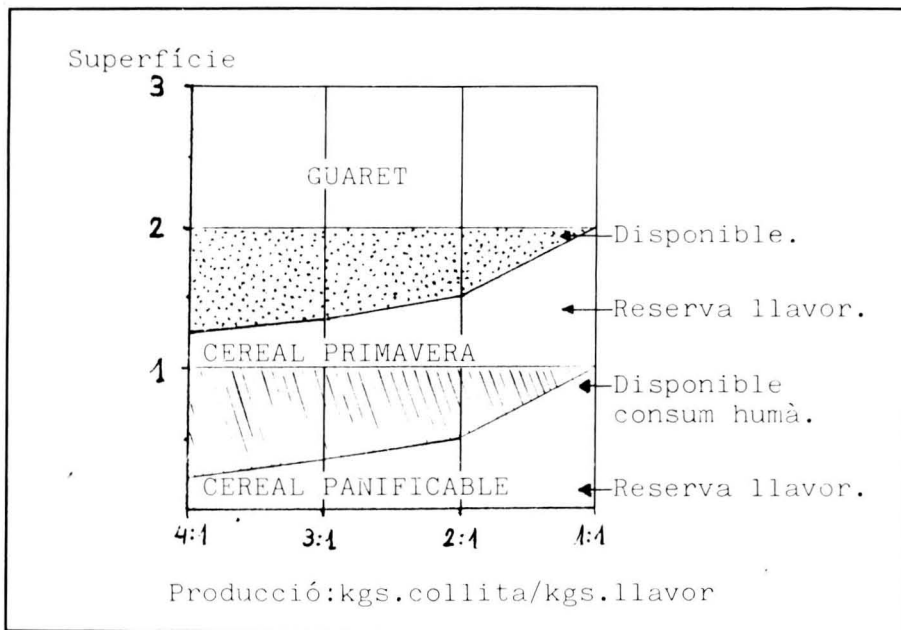

Un dels estris més útils disponibles aleshores és l'arada romana, que ha perdurat fins avui.

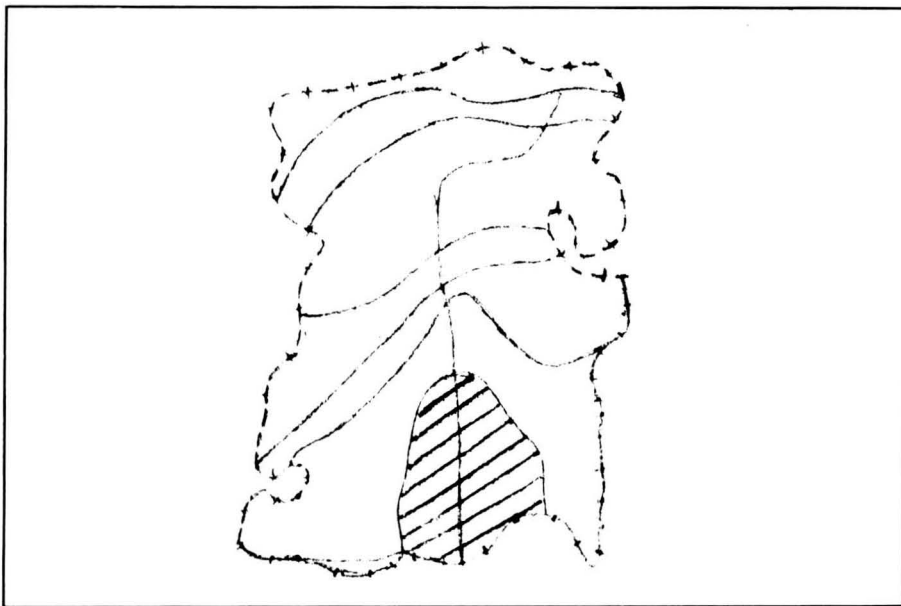

L'arada existent al "Tapís de la Creació" de la Catedral de Girona (s. XI). Aquest tipus de rodes és una innovació, però estava molt poc estès a Catalunya a l'Edat Mitjana.

Disminució de les disponibilitats a causa d'una baixa en la producció dels conreus.

Segons la classificació agroclimàtica actual sols una petita part de la comarca del Berguedà és idònia per conreus com la vinya i l'olivera.

Una terra poc generosa

Fra Miquel Agustí¹¹ diu: "fet això (arraigada la terra) sol donar el primer any fruit, però després de perdut el seu primer aliment torna sense substància i no és fèrtil." És a dir, la terra s'exhaureix al cap de tres o quatre anys de conreu. Cal deixar-la reposar i repetir el conreu en un altre lloc.

Un altre sistema que s'estén a l'Edat Mitjana és la rotació triennal. Es cultiva cereal de tardor el primer any, cereal de primavera el segon i es deixa el tercer any de guaret.

Com que no es disposa d'adobs ni de fems, ja que el bestiar és escàs, hi ha pocs medis per a recuperar la fertilitat de la terra.

Una economia d'autoabastament com la d'aquesta època obliga a diversificar els conreus. Se sembren fonamentalment cereals però també vinyes, oli-

veres i petites superfícies de llegums, horta, lli i canem. Alguns d'aquest conreus s'han de fer en condicions marginals i els resultats són, a vegades, negatius. Aquest és el cas de la vinya i l'olivera al Berguedà.

Els rendiments mitjans dels cereals cultivats són baixos. Segons Slicher van Bath¹² oscil·len al voltant de 3:1, és a dir 3 Kg de collita per cada Kg de llavor utilitzada. Una enquesta feta al Cint, molt més tard, al segle XVIII, continua ressenyant aquests nivells de rendiment¹³.

Un senzill càlcul fa veure que, havent de guardar un terç de la collita per l'any següent, les disponibilitats pel consum són molt minses. Qualsevol anyada dolenta o imprevist poden ser dramàtics (vegeu el gràfic).

A més del baix rendiment cal considerar la poca superfície que pot cultivar una família degut als pocs medis dispo-

nibles.

Per exemple, es considera que un home en una jornada pot llaurar amb bous 0,3 hectàrees. També cal una jornada per segar amb falç i agarbonar 0,15 hectàrees, que representen una possible collita d'uns 100 litres de blat. Igualment en una jornada un home pot batre 70 litres de blat¹².

"Així com la gàbia grossa no fa més gran l'ocell, així la casa gran i les terres sobrades no donen forces ni cabdal al pare de família per mantenir-les i cultivar-les, i per tant aconsello -diu Fra Miquel Agustí- que la casa estigui d'acord amb el parament"¹¹.

Les precarietats de les produccions, unida al fet de la predominància del cultiu de cereals i a les poques possibilitats de la cria de bestiar, originen un desequilibri nutritiu en les dietes humanes. Les condicions d'habitatge i les sanitàries són també dolentes. Tot això repercuteix en la salut i predisposa a agafar epidèmies⁷.

L'aliment bàsic és el pa. Es fa de forment, d'ordi o de mestall. Fins i tot se'n fa de glans, puix que en "temps de fam i d'esterilitat s'en pot fer d'elles pa, barrejant-les amb ordi"¹¹.

Les verdures i els llegums es consumeixen en petita quantitat. Les patates encara no es coneixen. Els més benestants disposen de carn de porc conservada en sal. Però en general el consum de proteïna animal és escàs.

Els conreus.

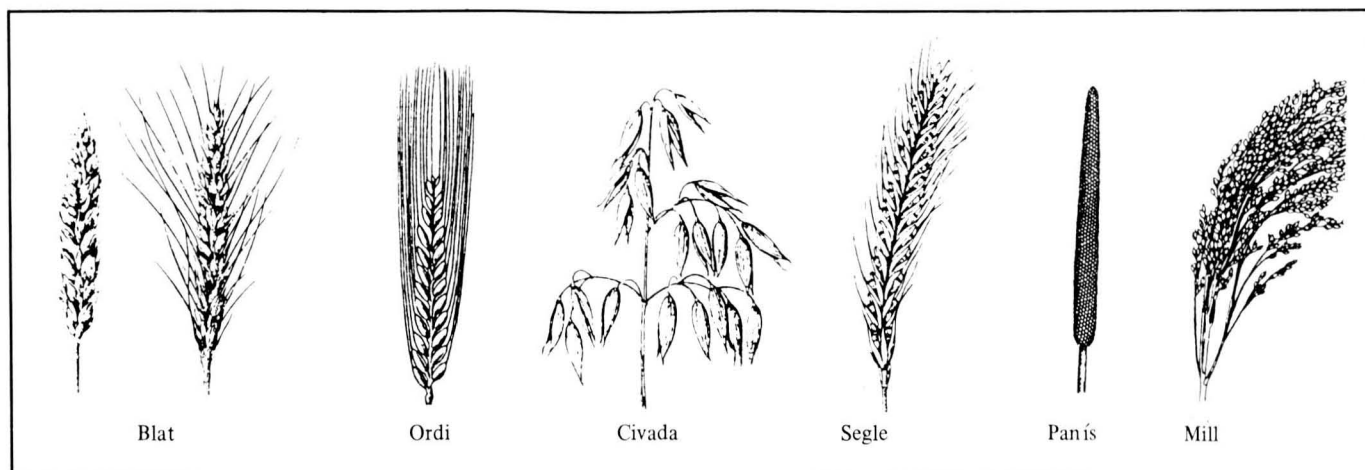
Els conreus no són gaire diferents dels de l'època romana. En aquesta primera època de repoblament dominen especialment els cereals, ja que són de ràpida implantació i satisfan les necessitats més peremptòries.

Totes les civilitzacions, des de molt antic, s'han desenvolupat al voltant d'un cereal. Les asiàtiques, al voltant de l'arròs; les americanes precolombines, al voltant del blat de moro, i les babilòniques i egípcies i la nostra, al voltant del blat i l'ordi.

Escenes de recol·lecció de cereals les veiem repetidament en pintures, dibuixos i escultures medievals.

Quan es consagra una església, el bisbe fixa un impost en blat. Per exemple, l'any 900, consagrar l'església d'Olván, fixa un canon anual de "sis modis de blat (uns 50 litres) i dos moltons"¹⁴.

En general, el nom de blat designa genèricament tots els cereals. Entre ells trobem especificats amb freqüència el forment, *frumentum* (gènere *Triticum*) i l'ordi, *ordeo* (gènere *Hordeum*). El sègol (*Secale cereale*) no s'acostuma a anomenar explícitament. També es cultiven la civada (*Avena sativa*), l'espelta (*Triticum dicoccum* o *monococcum*), el mill (*Panicum miliaceum*) i el panís (*Pennisetum typhoides*).

Els principals cereals cultivats a l'Edat Mitjana.

Columela¹⁵, a l'època romana, ja els cita tots. Parla de tres menes de blat: un de llavor blanca brillant que diu que és el millor, el candial i un de tardà. També anomena l'espelta, *semen adorem*.

A l'Alta Edat Mitjana hi ha més indefinició. Les varietats no estan fixades, sembren barreges heterogènies, plenes d'hibridacions naturals i mutacions. Més que varietats són *populacions*. S'utilitza mol el *mestall* que és una barreja de diverses espècies: blat, ordi, sègol o civada.

Abu Zacaria⁸ diu: "Hi ha blats de diversos colors: roig clar tirant a castany, tirant a groc i una altre vermell a la vista i pesat, el que dona més farina. El lluent, d'un vermell brillant és també excel·lent..."

Si es recorre a Alonso de Herrera¹⁶, es llegeix: "De blat n'hi ha moltes diversitats i encara en moltes regions hi ha un blat que no hi és a les altres ni és conegut".

Més endavant se'n van definint alguns tipus, molts d'ells locals. Es parla de forment o blat candial (*Triticum aestivum*). Xeixa d'aresta, xeixa motxa, xeixa de Vic (*Triticum eritospermum*), blat tusell (*Triticum compactum*), blat roig (*Triticum aestivum ferrugineum*) i blat bojal (*Triticum turgidum*).

També es troba l'espelta bessona o pissana (*Triticum dicoccum*) i l'espelta petita (*Triticum monococcum*), que ja data del neolític.

En menys proporció es cultiven alguns llegums, com faves (*Vicia faba*), pèsols (*Pisum sativum*), lleties (*Lens esculenta*), cigrons (*Cicer aurietinum*), erbs (*Vicia ervilia*) i llobins (*Papirus sp.*). Els farratges sembla que són poc abundants.

Poc a poc es van implantant vinyes i oliverars, fins i tot en llocs que avui dia es consideren del tot fora del límit de les zones de climatologia adient, com és el cas de la major part del Berguedà.

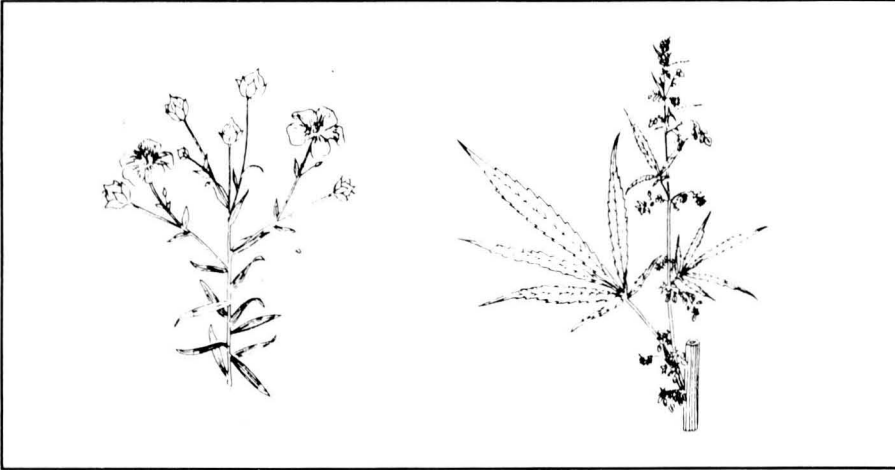
Una altra planta que es va introduint és el lli (*Linum usitatissimum*) per a fer teixits. Els llinars, *linare* són citats aviat

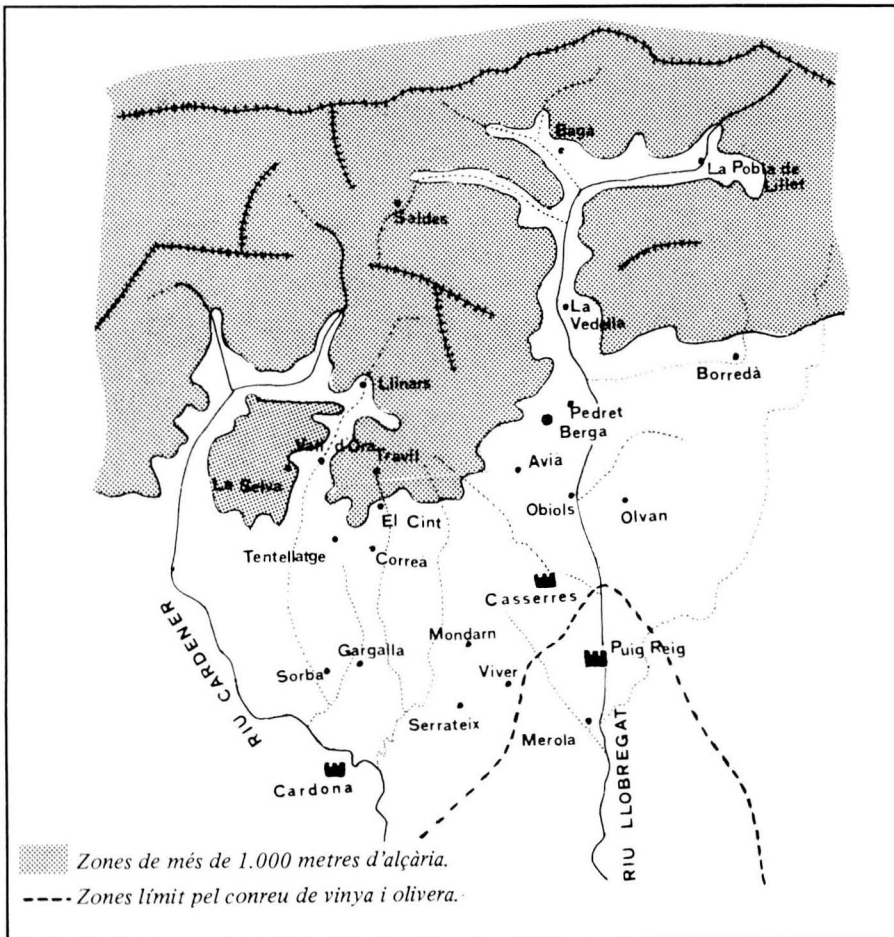
Algunes de les varietats antigues d'espelta: l'Espelta Bessona o pissana (*Triticum Dicoccum*), el cultiu de la qual pràcticament ha desaparegut, i l'Espelta Petita (*Triticum Monococcum*) que data del neolític i avui ja no es cultiva. (Fotos reproduïdes a partir d'un conreu experimental).

T. CASTELLS

El lli, avui gairebé desaparegut, i el cànem, productor de fibres resistents.

El porc és un animal apreciat perquè aprofita les glans i altres recursos i és una font d'alimentació

després del repoblament. Aquesta planta, cultivada ja a Caldea i Babilònia, va agafar empenta a l'Edat Mitjana i avui gairebé ha desaparegut dels nostres indrets. El cànem (*Cannabis sativa*) també es cultiva, encara que no és tan citat.

Als horts hi ha cols, cebes, alls i esca-roles, així com arbres aïllats, com cirerers, pomeres, pereres, figueres i nogueres.

Un aprofitament important és el de les glans d'alzina o roure per a alimentació animal o humana.

S'ha d'advertir que fins al segle XVII, provinents d'Amèrica, no s'estenen la patata, el tomàquet i el blat de moro.

El bestiar

Les primeres espècies introduïdes són les menys exigents o les que poden aprofitar els recursos espontanis.

Es comença, doncs, amb uns pocs exemplars d'ovelles (*Ovis aries*) i cabres (*Capra hircus*).

Al Berguedà i tota la zona oriental de Catalunya sembla que la mena d'ovella autòctona, de tipus pireneic, va rebre la influència d'alguns exemplars de la raça merina, introduïts per alguns monestirs a fi de millorar la llana. El creuament resultant originà els antecedents del que coneixem avui com raça ripollesa¹⁶.

Els porcs també són importants, ja que aprofiten les glans i les deixalles de les cases. A les reproduccions de l'època podem observar unes races molt diferents de les actuals i més properes al seu avantpassat, el senglar (*Sus scrofa*). Abunden els tipus cèltics, de potes llargues i molt rústecs.

Quan el pagès pot, adquireix besties de tir i càrrega com l'ase (*Equus asinus*) o els bous (*Bos taurus*). Els bous són motiu de gran atenció, atesa la seva importància. En tots els tractats d'Agricultura s'hi dediquen els capítols més llargs.

S'han d'afegir també les gallines, ànecs i abelles. Aquestes últimes proveeixen la cera per il·luminació i la mel, que és el sucre del temps. Els conills no són explotats com a espècie domèstica.

Com en el cas dels conreus, no hi ha races definides, són barreges bigarrades de colors i fenotipus diferents poc selectes i productives. Quan Fra Agustí parla dels bous, diu: "Han de ser de color negre, si fos roig millor i després el bai o negre mosquejat. El blanc és el pitjor de tots"¹⁷.

Totes aquestes són les espècies dominants. A les explotacions n'hi ha una mica de cadascuna, però en poca quantitat. En una donació del segle X al monestir de Sant Cugat es relaciona: "... parilio I de boves cum sou apero, oves X cum octos agnos, porcellos II, ..." i en una altra: "... vaca I, somera I cum ipso aparao, oves IX, agnos V, ..." ¹⁸.

Tornant al testament del segle XII citat abans, hi veiem l'inventari d'una explotació: "... dimito ad Guielma filia mea unum parilio de bous et duas kapra, set oves duas cum infantes earum..."¹⁰.

L'explotació del bestiar és un dels punts flacs de l'activitat agrària de l'època, ja que els mètodes de maneig sembla que no es troben gaire perfeccionats.

Els contratemps

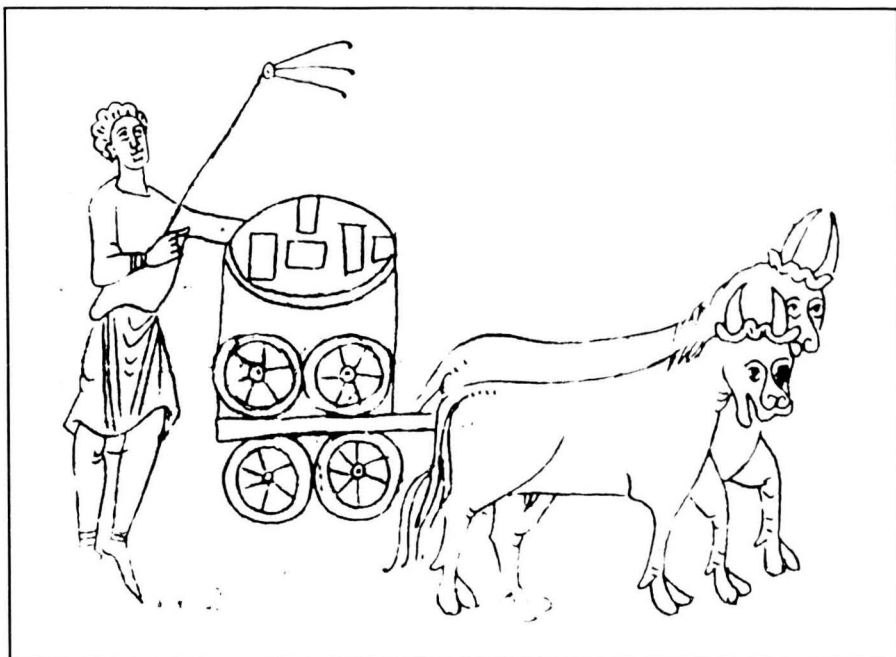
Els flagells de tota mena i les contrarietats són una preocupació freqüent, sobretot les inclemències del temps. Diu Alonso de Herrera en el seu *Tratado de Agricultura*: "Quando al segar, este es un ejercicio en que se ha de dar mucha priessa, porque aquí está el gozar del más trabajo del año y no menos peligro ay, o de aguas o de turbiones o de otros muchos daños o peligros que acaecen."¹⁶

Ja deia Columela¹⁵: "Quan les messes estiguin madures, seguint-se aviant, abans que es cremin els calors de l'estiu, que són excessius al néixer la canícula, doncs la trigança és perjudicial: en primer lloc, perquè se les mengen els ocells i els altres animals; en segon lloc perquè els grans o les mateixes espigues, secant-se les canyes i les arestes, cauen aviat i si sobrevenen huracans o remolins de vents, la major part es volca".

Els disseminats camps de conreu i el bestiar es troben sotmesos a l'amenaça de les feristes dels abundants boscos dels seus voltans i d'altres depredadors, flagells i malures. Són abundants els esparvers, teixons, guineus, llops, rates i tot tipus d'ocells i insectes. I el més preocupant és que no disposen gairebé de mitjans per combatre'ls.

Aquest fragment d'un poema del segle XI d'Ermold el Negre, en què compara els saquejos i rapinyes de l'època a una plaga d'ocells, és il·lustratiu d'aquesta sensació d'impotència davant les adversitats: "Tal com a la tardor, els tords i altres ocells volen a munions sobre les vinyes i espicossen els raïms i amb becs i ungles rebenten els gotims ufanosos, i és inútil que el vinyater cridi ni repiqui el timbal des d'una altura per evitar que aquells ocells devastadors acudeixin a eixams i li destrueixin la collita..."¹⁹.

Encara que el Berguedà no és una de les zones més castigades pel llagost (*Dociostaurus maroccanus*) sembla que aquest flagell era temut arreu, potser per les seves ressonàncies bíbliques. Al segle VI es descriu una invasió a la Península: "...graniter a lacustis fuisse vastatam, ita ut non arbor, non vinea, non silva, non fructus aliqui ant quicquam viride remanerent, qui non a lacustis everteretur"²⁰.

La parella de bous és la gran força del pagès, però no està a l'abast de tothom. (Bíblia de Sant Pere de Roda, S. XI).

És significativa aquesta representació del combat sense medis contra una plaga, gairebé cara a cara.

(Bíblia de Sant Pere de Roda, S. XI).

La manca de mitjans i coneixements per a combatre les plagues origina curioses creences. N'és una mostra aquesta recomanació que recullen els autors medievals, així: "Para que las orugas no se crien en las yerbas de los huertos y campos. ..., un remedio muy seguro, y experimentado para este efecto, no hallándose otro para poderlas quitar, y es, hacer que se pasee un rato por el huerto la Hortelana ó otra cualquier mujer, á pie descalzo, en tiempo que tenga el ordinario o natural, y hecho esto, vereis caer las orugas de las yerbas, y arboles, admitiendo, que eso no se haga en saliendo el Sol, por que las demás cosas recibirian daño"¹¹.

Les innovacions i la transmissió dels coneixements

Els monestirs són gairebé els únics centres d'influència cultural, social i econòmica. Molts llocs foren lliurats a la seva tutela. Així el comte Guifré assigna Sorba, Gargallà i Obiols al de Ripoll i Montdarn al de Sant Joan de les Abadesses.

La seva tasca hauria de ser la de promoció de la seva àrea, divulgant les tècniques adequades i, fins i tot, fent d'entitats de crèdit. Sembla que Sant Joan realitzà una tasca repobladora, però no així Ripoll, que no va donar gaire atenció a aquests dominis fins que en va poder treure profit¹. De totes maneres l'acció dels monestirs es va fer notar, en general. A la fi també necessitaven de la producció dels pagesos per a sobreviure.

En la relació de bens de Cuixà, després del bestiar, eines i alous, és llegeix: "... i 30 llibres"¹. Eren els monestirs els que podien tenir accés a la cultura es-

Marit i muller s'afanyen a garbejar, ja que molts perills poden frustrar encara els esforços de tot l'any. (Portada del Monestir de Ripoll, S. XI) Segons J. Danès.

La collita del cereal, feina culminant de l'any. (Bíblia de Farfa o de Ripoll, S. XI).

crita, com per exemple alguns dels tractats clàssics d'agricultura, i transmetre, així, els seus coneixements.

Una de les més importants, entre les nombroses obres de l'època romana, és la de Columela. Nascut a Cadis el segle I, escriu *Re rústica*, en dotze llibres, moltes recomanacions de la qual encara es poden considerar vigents. Viatja a Roma, fent observacions de tots els països per on passa, entre ells Catalunya.

Entre els segles VI i el XV, sembla, però, que hi ha una gran escassetat de còpies d'aquesta i d'altres obres. Són pocs els qui poden llegir-les malgrat el que diu amb bona voluntat el mateix Columela en el seu pròleg: "Així el pare de família aplicat ha de procurar principalment consultar sobre cada cosa als agricultors més intel·ligents del seu temps, meditar amb atenció els tractats dels antics, considerar el que cadascun d'ells ha opinat, les regles que han donat i tot el que han ensenyat és adaptable el conreu del dia o algunes coses no ho són".¹⁵

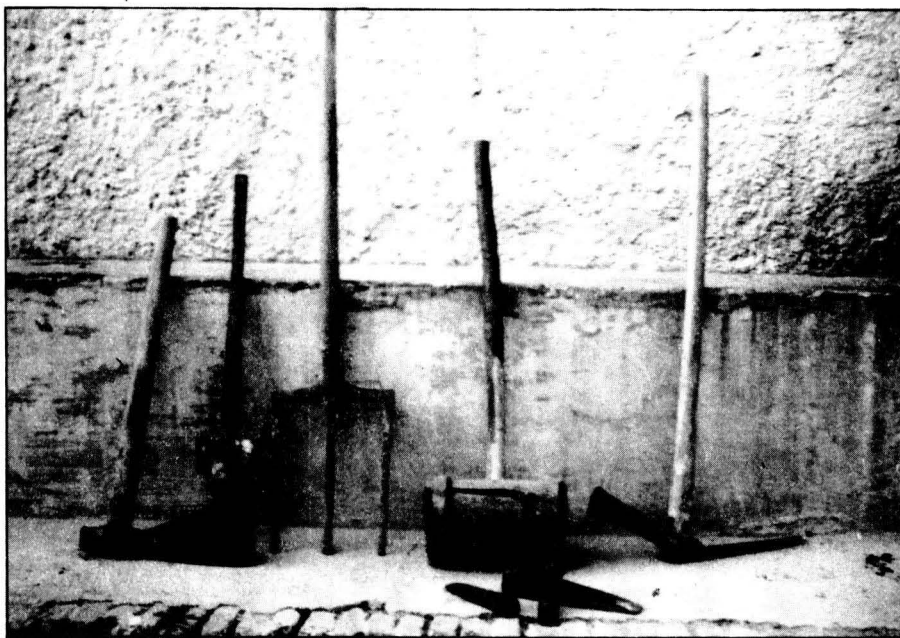
Fins al segle XII no s'escriu, en àrab, el *Libro de Agricultura* d'Abu Zacaria Iahia Aben, nascut a Sevilla. Cita autors grecs, romans i àrabs i moltes experiències pròpies. Diu: "cap sentència estableixo a la meua obra que jo no hagi provat per l'experiència repetides vegades". Es un bon coneixedor de l'agricultura del nostre país i es considera un expert en la cria i curació de cavalls.

S'ha d'esperar fins els segles XV i XVI per a què es reeditin les obres de Columela i per a què apareguin el *Llibre dels Secrets de l'Agricultura* escrit en català per Fra Miquel Agustí, nascut a Banyoles i el *Libro de Agricultura* d'Alonso de Herrera, coincidint amb el retorn general d'atenció als clàssics.

Hi ha, doncs, un gran buit durant tota l'Edat Mitjana. I no és d'esperar, a més, que aquestes poques obres arribin directament als pagesos, atès el seu nivell cultural. La transmissió de coneixements es realitza, quasi exclusivament, per tradició ancestral de pares a fills.

Precisament aquesta època obliga els nous repobladors a un esforç per adaptar-se a unes noves condicions. No és el mateix, per exemple, fer de pagès a la Pobla de Lillet que a Montmajor. D'una agricultura de muntanya, d'aprofitament de pastures en bona part comunals, i de conreu en petites feixes, ha de passar a una agricultura cerealista, d'extensions més grans i de base unifamiliar. El clima i el sòl també varien. Això requereix una certa flexibilització de les rutines i una renovació dels coneixements per a adaptar els estris i els mètodes de conreu a la nova situació.

Però la realitat és que qualsevol innovació tècnica tarda segles a arribar. Hi havia hagut més progressos tècnics a l'antiga Mesopotàmia que a l'Europa medieval.

Al porxo de qualsevol casa de pagès s'hi poden trobar avui eines semblants a les medievals.

Indubtablement ha estat el bou un dels animals que durant més anys ha contribuït, de manera indispensable, al desenvolupament de l'agricultura puix que, amb la seva força, féu possible de conrear la terra en zones muntanyoses.

R. VILADES

Les fonts d'energia són, inicialment, els braços de l'home i els bous. Durant aquests anys s'introdueix el collar rígid per als cavalls que possibilita utilitzar-los pel tir amb eficàcia. Aquest collar ja era utilitzat a Xina molts segles abans.

El molí d'aigua és una nova font d'energia molt important que es difon per Europa també molt lentament. Segons Slicher van Bath tarda des del segle IV al XII per a estendre's per tota Europa¹². El molí de vent no es comença a conèixer fins a les darreries del segle XII. Aquesta situació no es modifica substancialment fins al segle XIX. Actualment les circumstàncies són molt diferents, però no és aventurat dir que,

fins fa menys de trenta anys, molts aspectes d'algunes de les noves explotacions no diferien massa dels medievals.

Conclusió

Aquesta fase de la història té interès perquè en ella hi ha moltes arrels del que és ara Catalunya. Té interès a les comarques a prop nostre perquè la van viure intensament. I té interès en el seu aspecte agrari perquè és el dominant.

Podem conèixer, o sols intuir a vegades, alguns dels condicionats que envolten el pagès de l'Alta Edat Mitjana, però és delicat interpretar amb l'òptica d'avui

dia les seves dificultats, els seus fracassos i els seus encerts. Els paràmetres amb que els mesurem ara possiblement són diferents dels d'aleshores.

Més aventurat és encara interpretar el seu grau de benestar. Aquestes interpretacions poden ser molt diverses. Unes són exaltades, bucòliques, inspirades en el *Beatus Ille* d'Horaci o en Ciceró quan diu: "entre tots els oficis, el millor, el més pròsper, el més plaent i propi d'un home de bé és l'agricultura".

Altres són més prudents com la de Fra Agustí: "Gran és el treball que ha tingut el pare de família de la casa de camp tot l'any però, havent batut i recollit el seu blat, quedarà molt descansat i content".

Faltaria, però, l'opinió dels qui realment fan la feina.

Hem d'admetre que fer de pagès fa uns mil anys no va ser gens fàcil. En tot cas el mèrit i a la vegada el gran atractiu per a aquella gent deuria ser el repte i l'estímul d'una dura i desigual lluita per a intentar dominar la natura, per a sobreviure i per a assolir una difícil llibertat.

BIBLIOGRAFIA

1. D'ABADAL, Ramon - *Els primers comtes catalans* - Ed. Vicens Vives - Barcelona, 1980.
2. SALRACH, Josep M.^a - *El procés de formació nacional de Catalunya* - Vol. 2 - Ed. 62 - Barcelona, 1978.
3. BONNASSIE, Pierre - *La Catalogne du milieu du Xe a la fin du XIe siècle* - Université de Toulouse, 1976.
4. D'ABADAL, Ramon - *Els diplomes carolíngis a Catalunya* - I.E.C - Barcelona, 1978.
5. D'ABADAL, Ramon - *Història dels Catalans* - Vol II - Ed. Ariel - Barcelona, 1970.
6. RIU, Manuel - *La Feudalització del camp català* - La Magrana - Barcelona, 1983.
7. TARADELL, Miquel i altres - *Estructura social i econòmica del camp català* - La Magrana - Barcelona, 1983.
8. ABU ZACARIA IAHIA ABEN - *Libro de Agricultura* - S. XII.
9. FELIU TRAVY, Ignasi - *El Monestir de Santa Maria de Serrateix*.
10. VILA, Marc Aureli - *La vida i l'economia de Catalunya - Segles XIII a XVII* - Ed. Pòrtic - Barcelona, 1983.
11. Fra MIQUEL AGUSTÍ - *Llibre dels Secrets de l'Agricultura* - S. XVI.
12. SLICHER VAN BATH - *The agrarian history of western Europe* - A.D. 500-1850 - Londres, 1963.
13. FRANCISCO de ZAMORA, *enquesta 1789-1791*.
14. *Acta de consagració de la Seu d'Urgell*.
15. Columela - *Re Rustica* - S. I.
16. ALONSO de HERRERA - *Libro de Agricultura* - S. XVI.
17. SANCHEZ BELDA - *Razas Ovinas Españolas* - M.A. - Madrid, 1979.
18. *Cartulari Monestir San Cugat*. Segle X. (Arxiu Corona d'Aragó).
19. ERMOLD EL NEGRE - *Poema dedicat a Lluís el Pietós*. Segle XI.
20. GREGORI de TOURS - *Historia Francorum*, VI.

Tomàs Castells i Manent, Enginyer Tècnic Agrícola i Llicenciat en Ciències Químiques